

### **Крайт на медийната регулация?**

Вероятно и във връзка с това, че все още продължавам да съм председател на СЕМ, мисля, че едно от емблематичните събития на 2015-а (твърде негативно, за съжаление) бяха призивите от трибуната на Народното събрание за закриване на медийния регулатор, появили се за първи път, откакто той е създаден през 1997 година. И тук не става дума само за политически лозунги, а за конкретни действия: при приемането на държавния бюджет за 2016-а депутатът от БСП Георги Божинов предложи да отпадне чл. 36, който предвижда финансиране на СЕМ (т.е. реално да се прекрати дейността на органа), като „за” гласуваха всички присъстващи в залата социалисти (20) и националисти (8), както и отделни депутати от други партии. Тази точка от дневния ред не беше кой знае колко посетена, така че за малко не стигнаха гласове България през 2016-а да остане единствената страна в ЕС без подобен орган.

Причините за атаката (самообявила се, както обикновено, за реформа) могат директно да се прочетат в заключението на Божинов при мотивиране на предложението му и са, макар и косвено, доказателство, че СЕМ е успял да постигне дразнеща политическа независимост. „Затова, рече депутатът от БСП, предлагам да започне реформата, като гласуваме отпадането на чл. 36 и мислим за нещо, което да работи и да се съобразява с Народното събрание, което го е създадо и избира. В противен случай ще си я караме, както и досега”. Всъщност, „нещото”, което се съобразява с НС, вече е съществувало (преди 1997 година) и си беше чисто нищо. Тогава медийната регулация и изборът на шефове на БНР и БНТ се осъществяваха не от медиен регулатор, а от съответната парламентарна комисия, за което явно Божинов през 2015-а мечтае на глас от парламентарната трибуна. А още по-преди медиите дори направо са „регулирани” от съответния отдел на ЦК на БКП.

Партийната генеалогия обяснява защо един социалист може да иска медийната регулация да има политически началници, интересно е друго: защо това преглътнато досега възжеление точно в този момент се превръща в откровена заявка и се споделя не само от представителите на бившата БКП. Откъде им идва публичният кураж, след всички невидими икономико-корпоративни зависимости на ниво медийна собственост, да искат и видима политическа зависимост на ниво медийна регулация, която естествено да включи и обществените медии. Отговорът, поставен в широка геополитическа рамка, е: окуражени са от принудителното отстъпление на културния либерализъм, следствие от опасно нарасналата агресия на авторитарни режими и терористични организации на територията на евроатлантическата зона (в същия контекст изпълнителната власт в Полша месец по-късно направо със закон ще си присвои управлението на обществените медии, за което фактически агитираше Божинов, само че не в полза на изпълнителната, а на законодателната власт).

Рисковете за независимата медийна регулация при нарастването на антилибералните настроения са следствие от това, че тя по замисъл е либерална институция, създадена от развитите демокрации и закрепена в общностното европейско право, за да подпомогне индивида сам да прави своите важни избори, без да е подложен на пропаганден и манипулативен натиск от медиите. В основата ѝ стои – дава ѝ шанс да

съществува, разделението на властите и конкретно на четвъртата от първата и втората. През годините у нас е имало различни опити за политическа намеса, но никога досега не е атакуван този фундамент на регулацията, не са се чували призови за законодателното му премахване. Те в настоящата ситуация в последна сметка са призови за разширяване на публичното поле за водене на хибридни войни с оръжията на пропагандата и манипулацията, които досега са „специалитет” на нерегулираната публичност. Бойците по фронтовете им са тролове, хейтъри, спамъри, фейкове и пр., които разработват новия език на омразата в новите му употреби. Не искам да съм лош пророк, но ми се струва, че през 2016-а силно ще нарасне стремежът хибридните войни да бъде пренесени и в електронните медии и някой предвидливо разчиства пътя от препятствията на регулацията.

Тук ще си позволя една персонална ремарка: доколкото винаги съм заявявал либерални позиции и съм настоявал, че са задължителни за работата в СЕМ, той бе атакуван преди всичко в мое лице, като подкрепящите закриването му изрично подчертаваха – „с този председател”. Това даваше възможност стратегията за компрометиране на органа да стъпи не върху критика на институционалните му действия от гледна точка на закона, а на мои публично изразени мнения, често без връзка с обсъжданите казуси, та дори просто на иронични упражнения върху папионката ми. Така НС, малко преди да се опита през държавния бюджет да разформира СЕМ, подтикнато от същата тази група на Божинов и сие, не прие (при силно редуциран кворум) един от двата му регулярни шестмесечни отчети за годината без нито дума за самия отчет, а само с политически възгласи и заплахи. Депутатът Слави Бинев, например, заяви: „Смятам, че най-добрата стъпка, ако искаме да има свобода, е разпускане на СЕМ и разследване на неговия председател за покровителство над определени медийни картели...”. Първо, ако наистина имаше картели, за това щеше да отговаря КЗК, а не СЕМ, защото не е пазарен регулатор. И второ, в електронните медии няма никакви картели – картелът изисква договаряне между конкуренти; а напротив – конкуренцията между телевизиите и радиоверигите е видима и безмилостна. В случая обаче „картел” е дума, използвана вместо камък – трябва да звучи достатъчно тежко, за да може да накърни публичния образ на този, срещу когото я хвърляш от парламентарната трибуна.

Разбира се, нападките срещу СЕМ бяха стимулирани и от изострянето на вътрешнополитическата ситуация около местните избори и се превръщаха в „троянски кон” за нерегламентирана агитация в медиите. Заставаш с плакати пред СЕМ и започваш да негодуваш срещу нещо, а журналистите се чувстват, както при всеки скандал, задължени да те отразяват, включително и в новинарските емисии, докато политическите ти опоненти трябва да си разпределят ефирното време според правилата на предизборната кампания. Или пък си осигуряваш лесно алиби за ниски изборни резултати – СЕМ е виновен, че медиите не са ни отразили така, че да спечелим (предложенията за закриването на регулатора прозвучаха между първия и втория тур на местните изборите, когато БСП трябваше да обяснява на електората си причините за незадоволителното си представяне).

Нападките срещу СЕМ през 2015 г. ескалираха по повод на два проточили се медийни сюжети – лицензирането на регионална програма на БНР (девета по ред) за района на Кърджали и ежеседмичните нарушавания на изискването за плурализъм в авторското предаване на Петър Волгин „Деконструкция” по програма „Хоризонт”, довели до свалянето му от УС на БНР. Едва ли е случайно, че те бяха извлечени именно от практиката на БНР. Там през годината течаха протести срещу ръководството му и партийните критици на регулатора можеха да сърфират върху породените от тях вълни в професионалната среда, да ги политизират и насочват. В това имаше нещо

мародерско – да се ползваш от драмата в една медиа, за да извлечеш публични облаги за себе си. Още повече, че точно в тези два сюжета ръководството на БНР прояви активност в спазването на закона и защитата на обществения интерес.

Употребата на двата сюжета ставаше според познатата, разконспирирана и от Ноам Чомски, технология за манипулация, обозначена като „проблем-реакция-решение”. Набелязваш си реално събитие (факт), което може да привлече обществен интерес, и конструираш от него нереален (несъществуващ) проблем, като го налагаш с колкото се може по-честото му повтаряне от колкото се може повече трибуни. Важна част от налагането на проблема е агресивното (с тежки думи) сочене на виновник (причинител) – в случая СЕМ, без да искаш да чуеш и да допуснеш да бъдат чути възраженията му. Целта е да предизвикаш негативна реакция към „виновника”, за постигането на която задвижваш приложими по темата популистки клишета (например, „регулацията е цензура”, „СЕМ яде вашите пари”, „турците са ни врагове” и пр.). Накрая сам предлагаш решение на проблема, който сам си създал – в случая, закриването на СЕМ или поне оставката на председателя му. Разбира се, не те интересува нито решението, нито проблема, за който най-добре знаеш, че не съществува, а обратната позитивна страна на реакцията, която трябва публично да те конфигурира като спасител (на нацията, свободното слово и др.).

В сюжета с БНР-Кърджали манипулативният механизъм на „проблем-реакция-решение” бе пуснат в ход от националистите (по-специално от ВМРО), които са част от управляващото мнозинство. Кандидатът за кмет на София в местните избори Ангел Джамбазки направи следното, подобно на десетки други, изказване, показателно за тона, с който се обсъжда един професионален медиен казус: „Току-що четири броя дьонмета от СЕМ гласуваха „за” турско радио „Кърджали”, с което формално приеха това скандално и национално предателско предложение. Това, докато потребителите на социалните мрежи раждат, влюбени са, не носят гащи и ще се женят, или имат гъбички. Може и да е някаква кауза, не знам. Гласуваха и избягаха. Позорно. Унизително. Като жалки мишки. Като истински дьонмета...” И т.н.

Кой от какво е избягал и кой за кого се жени, не става ясно, както и много други неща, но важното тук е да се твърди, че СЕМ е гласувал „турско” радио, което не само не отговаря на истината, а я преобръща наопаки. Гласувахме за петнадесетчасова регионална програма на български език! Тричасовата програма на турски, която националистите превърнаха в острие на предизборната си кампания през 2015-а, е лицензирана отдавна и звучи в Кърджали от десетилетия в изпълнение на международни договорености за защита на правата на малцинствата.

Представители на ВМРО 100 пъти повториха една лъжа (създаване на фалшив проблем), независимо че в качеството ми на председател на СЕМ – отначало добросъвестно, после изнервено – обяснявах, че не е така, но позицията на обясняващия е слаба в сравнение с този, който крещи националистически лозунги и те нарича „Предател!”. Реакцията е предвидима – националистите добре знаят, че враждебната реч има несравнимо по-мощна публичната акустика от речта на набедения за враг или просто от умерената толерантна реч, която „по условие” попада в „братската могила” на медийната скука. А специално кандидатът Джамбазки пък добре знаеше и че, за да се направи на Левски в очите на избирателите, спешно му трябва Димитър Общи.

Впрочем, всичко това беше нов тираж на стария предизборен номер на националистите – да обявяват за предателски предаванията за български граждани, чийто майчин език не е българският. Обикновено жертва ставаха петминутните новини на турски по БНТ –

политическите патриоти заставаха пред сградата на „Сан Стефано” с плакатите и кръсците си. През отминалата година репертоарът им се разшири с БНР и СЕМ: БНР, заради допълнителните възможности за натиск, които им даваше кризата в медиата; СЕМ, заради либерализма му, който и сам по себе си им действа като червено на бик.

Историята около БНР-Кърджали край другото показва доколко тъй наречените патриоти са патриоти. Конструирайки фалшив проблем и обявявайки регионалната програма на БНР в Кърджали за „турско радио”, те направиха всичко възможно тя да не може да тръгне (предлагане на решение, така да се каже). Опитаха се да принудят СЕМ, включително и с физическото си присъствие на заседанията му, да не я лицензира, а когато това не стана, подадоха жалба, за да я спрат по съдебен ред (да се надяваме, също напразно). Но какъв щеше да е резултатът, ако все пак бяха успели? Щяха да лишат един смесен район (с проникване по пътя на ефирното замърсяване на не малко радио и телевизионни програми, излъчвани от Турция) от регионална програма на Българското национално радио на български език, така че на тази честота щеше да продължи да звучи само тричасовата му програма на турски. Изводът е прост и печален: партийните интереси не се съобразяват дори с партийните идеологии. Последните са само „храна за наивници”, сред които вече може и наистина да има предани патриоти.

Отделен въпрос е, че щом все още може да си вадиш „политическия хляб” с превръщането на скромните по обем предавания за български граждани, чийто майчин език не е българския, в плашило за останалите, значи проектът на модерността продължава да боксува по нашите земи. Модерният българин няма как да не разбира, че близо 150 години след Освобождението на България, турският език е част от мултикултурното богатство на националната ни култура, която обществените медии по закон са длъжни да пазят и развиват. По този повод си позволих да кажа: „Знам, че има глави, в които такава мисъл не може да проникне, но тъкмо за тях Божидар Димитров с днешна дата строи средновековни крепости, за да има откъде да се сражават с турците и през XXI век”.

В случая с „Деконструкция” манипулативната схема „проблем-реакция-решение” беше задвижена отдавна като самозащитна мярка на водещия Петър Волгин, а след свалянето на предаването му от УС на БНР се включиха и негови симпатизанти, както и такива на БСП (двете множества в значителна степен съвпадат), организирани във Фейсбук и от ръководството на партията заедно с вестника й „Дума”. Лансираният несъществуващ проблем, който трябваше да подмени реалния, беше, че претенциите от страна на СЕМ към Волгин са заради мнението му, страстно поддържано и от сътрудниците му, събеседниците му и прочее, а не защото не допуска други мнения в предаването си и така откровено нарушава ЗРТ, който изисква БНР и БНТ да „отразяват различните идеи и убеждения в обществото чрез плурализъм на гледните точки във всяко от новинарските и публицистичните предавания с политическа и икономическа тематика”.

Така подмененият проблем естествено трябваше да предизвика негативна реакция (подгръвана от флешмобове, речи, карикатури и тям подобни) към регулатора и към мен лично като към враг на свободата на словото и цензор, а Волгин съответно да се превърне в нов лаяв (според собствената му заявка) политически герой.

Предлаганото решение пък, освен, разбира се, оставката ми като председател на СЕМ, беше предаването да продължи да си стои в програмата на БНР, независимо че нарушава закона. Дори самият Волгин не бе в състояние да даде доказателства за обратното, освен позоваването му на моето гостуване в „Деконструкция” преди години, когато отидох, за да му кажа и в ефир, че трябва да спазва плурализма на гледните

точки в предаването си, щом иска да го прави в обществена медия. Той обаче настояваше, че изпълнява по-висша мисия – лично да поправя констатираните лично от него изкривявания на плурализма в медийната среда като цяло. Откриваше ги в наситеността ѝ с десни либерални гласове, с русофоби и американофили, с представители на НПО, подпомагани от Сорос и „Америка за България”, и с поддръжници на властта – до степен, че той единствен си позволява да изрази критическа позиция спрямо тях; че всички други са говорители на статуквото. Освен че това просто не е вярно, е и оскърбително за колегите му – дори само в БНР има достатъчно журналисти, като Лили Маринкова, Диана Янкулова, Силвия Великова и още много, които трудно попадат в измислената от него категория, а и са твърде различни помежду си, за да бъдат подвеждани под общ знаменател. Журналисти, които имат своето мнение, но не го бранят, не допускатки в предаванията си други мнения. Да не говорим, че има голяма група медии извън електронните, често обвинявана в монополни позиции, която със сходна на Волгин страст се цели в сходни мишени.

Съвсем очаквано, възраженията срещу свалянето на „Деконструкция” стъпиха върху образа на смелия борец с властта, който Волгин дълго си създаваше, особено в очите на левия електорат. С присъщата си категоричност той събщи: „В медийния сектор нещата се развиват така – властта разпорежда на СЕМ какво да направи, СЕМ козирува и нарежда на БНР какво да направи, БНР козирува и изпълнява нарежданията” (от поредица уточняващи изказвания ставаше ясно, че Волгин под СЕМ разбира персонално мен). От така навързаната верига, която не отговаря на нищо друго, освен на стремежа му за автогероизация, трябва да излезе, че той е критик на властта, а не критик преди всичко на тъй наричаните от него протестъри. Тези, които протестираха срещу правителството на Орешарски, а по-късно се организираха в Протестна мрежа, откъдето днес идват най-острите критики срещу управляващите. Риторическият въпрос, който се налага, е: какъв критик е критикът на критиците на властта?

Но въпросите кого критикува Волгин, какви са убежденията му и доколко са застъпени в медиите в случая не са толкова важни, защото каквито и да са отговорите им, не могат да оправдаят факта, че той не спазва технологичната дисциплина, предписана от ЗРТ, за правене на предавания в обществена медия. Все едно да не се яви на работа, защото не подкрепя членството на България в НАТО. Безпомощен пред нежеланието на защитниците на предаването да следват каквато и да е правова логика, се видях принуден максимално да опростя аналозиите и да напиша на една от пламенните му поддръжнички: „Не знам дали наистина, уважаема госпожо, се нуждаете от моите отговори, но прилагането на закона не се интересува дали един водещ възхвалява властта или я критикува (впрочем, по времето на Орешарски Волгин съвсем не беше критичен към нея и даже викаха СЕМ в НС, за да ни откажат от законови претенции към "Деконструкция"). Все едно да има значение, ако някой е без билет в трамвая, какви са убежденията му. Разбира се, сигурно могат да се намерят гратисчии, които твърдят, че глобата им отнема човешкото право на свободно движение, но това няма да ги направи по-малко нарушители.”

Когато защитниците „на всяка цена” все пак се изправяха пред недвусмислеността на разпоредбата за плурализъм във всяко предаване, единственото, което им оставаше, бе да омаловажават и релативизират понятието, като се връщат към дебати от детството на медийната регулация и задават въпроси с преднамерена инфантилност от типа: ако един метеоролог прогнозира, че времето ще е хубаво, за да се спази плурализмът, трябва ли да се намери друг, който да прогнозира, че ще е лошо? Сякаш не е казано ясно, че става дума само за „политическа и икономическа тематика”, а не за метеорологична, литературна, кулинарна и пр. И сякаш не е казано ясно, че не става

дума за измислени противопоставяния, а за „различните идеи и убеждения в обществото”, за устойчиви тенденции в мисленето. Не съм чул някой насериозно, пък дори и на шега, да твърди, че в „Деконструкция” не беше представена само една от тях – без разлика, макар и с различни гласове и по различни поводи. Чул съм обаче твърдения, че разпоредбата, гарантираща плурализма в БНР и БНТ, е анахронична и излишна, което вече е опасно, защото тогава съдържанието им ще може да бъде парцелирано по интереси, както това е възможно в частните медии. И Волен Сидеров, да речем, ще има основания да иска свое предаване, каквото сега води в партийната си телевизия „Алфа”. Но, за щастие, дори депутатите, които иначе с ярост бранят Волгин и критикуват СЕМ, не са предложили през годините тази разпоредба да отпадне. Това показва, че реториката им е политическа, без връзка със законодателната им съвест.

Именно изискването за плурализъм, което в обществените медии е по закон, а в останалите е професионален стандарт, пречи на журналистиката да се превръща в пропаганда и да отнеме шанса на слушателя и зрителя сам да избира между гледните точки по важните за живота му политически и икономически проблеми. И доколкото правото на избор е синоним на свобода, плурализмът в медиите става синоним на свобода на словото. В тази синонимична верига трябва да поставим и културния либерализъм, който превръща индивида и неговите права в основна ценност, над всички пропагандирани каузи, които го инструментализират и свеждат до „материал” за реализацията си.

Давам си сметка, че защитата на либерализма е имиджово все по-рискована, защото през 2015 година, а повече или по-малко и през предишните, той се сочи като „необходимия грешник” за всички несгоди на евроатлантическата демокрация, нападките срещу него набират скорост и диктуват идеологическата мода. В този смисъл, предаването „Деконструкция” не беше, както настояваше, алтернатива на медийния мейнстрийм, а негов настървен говорител и то не само чрез тавтологията на изразените мнения, а и с упоритостта си да го прави в нарушение на закона, като не допуска и други мнения. Така то се бореше с либерализма изречено, което е право на журналистиката, но и неизречено, като се опитваше да блокира либералното структуриране на медийна публичност въобще. В тази си втора функция то беше особено ценно за съмишлениците си, защото предлагаше не просто още един медиен глас в тяхна подкрепа, а антилиберален проект, прицелен в медийната регулация с далечната мисия да отмени принципа й „всяко мнение може да бъде изказано” най-напред в едно отделно взето предаване, както би казал Ленин. В такъв контекст необходимостта „Деконструкция” да се съобрази със ЗРТ не беше въпрос само на приложението му, а на съхраняване на смисъла му.

Тъкмо затова Волгин от самото начало превърна в свой основен опонент не правителството, което било дало поръчката за свалянето на предаването, не и УС на БНР, които го свалиха, а СЕМ и лично мен. Тук, впрочем, прозира и още една скрита цел: да изнерви властта, като повтаря нелепицата за поръчката, дошла от нея, дотолкова, че тя да направи изявление, че няма нищо общо и не подкрепя спирането на „Деконструкция”. Което пък на свой ред да се превърне в мотив за УС на БНР да го върне. Ако и това се случи, ще има всички шансове 2016-а да се окаже края на медийния либерализъм, а оттам и на европейската медийна регулация в България, чието начало беше поставено с приемането на специален закон за електронните медии през 1998 година.

*Бел. ред. Текстът е част от годишния доклад на Фондация „Медийна демокрация” за състоянието на медиите в България.*

**Георги Лозанов**